

บทน่านทีในบทละครสั้นสกฤตเรื่องวาสน์ดิกสวัปะนะ¹

พชชาวุฒิ กุมภโร²

ชานปวิษั ทัดแก้ว³

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทน่านทีในบทละครสั้นสกฤตเรื่องวาสน์ดิกสวัปะนะที่ดัดแปลงจากบทละครอังกฤษของ วิลเลียม เชกสเปียร์ เรื่อง A Midsummer Night's Dream โดยใช้ทฤษฎีการละครสั้นสกฤตในการวิเคราะห์เป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า บทน่านทีในบทละครเรื่องนี้คงลักษณะตามกฎเกณฑ์ทฤษฎีการละครสั้นสกฤต ได้แก่ การประพันธ์เป็น บทร้อยกรองด้วยสารพุลวิกริทธิทัศน์ การใช้อักษรและคณะฉันทที่ให้ความหมายมงคล การใช้ข้ออ้าง และการสามารถจัดเป็น นานทีประเภทปัดราวลี นอกจากนี้ยังพบลักษณะพิเศษอื่นอีก ได้แก่ การไม่ปรากฏการใช้ถ้อยคำนัยมัสการ คำสรรเสริญ และคำอำนวยพรต่อเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งโดยเฉพาะ เช่น กวีสั้นสกฤตโบราณซึ่งอาจจะเป็นเพราะกวีต้องการแสดงความ เป็นตัวของตัวเองที่เลื่อมใสคำสอนในคัมภีร์อุปัชฌาย์ที่มีสาระสำคัญ คือการบรรลุความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้พบการแฝงนัยได้กลับเจ้าอาณานิคมด้วยกลวิธีการประพันธ์ อาทิ รูปแบบและภูมิปัญญาอันลึกซึ้งและแยบคาย ของกวี ทั้งนี้เพราะต้องการปลุกจิตสำนึก หรือชี้แนะแนวทางในการต่อต้านเจ้าอาณานิคมแก่กลุ่มบัณฑิตผู้เป็นปัญญาชน ของชาติ

คำสำคัญ: นานที บทละครสั้นสกฤต วาสน์ดิกสวัปะนะ การดัดแปลง

¹บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต เรื่อง “วาสน์ดิกสวัปะนะ: การดัดแปลง A Midsummer Night's Dream ของเชกสเปียร์เป็น ละครสั้นสกฤต” ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ ลินสกุล สำหรับข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้

²นิสิตระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีเมล: awutpk@gmail.com

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์สาขาวิชาภาษาเอเชียใต้ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีเมล: chanwit.t@chula.ac.th

Nāndī in " Vāsantikasvapna" ⁴

Pitchayawut Kumpiro⁵

Chanwit Tudkeao⁶

Abstract

This article aims to study “Nāndī” in the Sanskrit play “Vāsantikasvapna”, which is adapted from William Shakespeare's English play "A Midsummer Night's Dream". This play follows Sanskrit drama rules i.e. composition in prosody namely in śārdūlavikrīḍita, using register and meter with auspicious meanings, using rhetoric which can be classified as Patrāvalī. In addition, other special elements are found, such as the absence of words of worship, praise to a particular deity, and bestowing auspiciousness to its audience, such as ancient Sanskrit poets. This absence could be because the poet wanted to express his admiration for the teachings of the Upaniṣads, who value essence by liberation from transmigration. Moreover, there are traces of implications which can be considered as resistance against British imperialism through literary techniques such as pattern and use of poetic wisdom. In reality, the poet wants to raise the anti-colonialist awareness of the Indian scholars.

Keywords: Nandi, Sanskrit drama, Vasantikasvapna, Adaptation

⁴This article is part of the master's thesis on “Vāsantikasvapna: An adaptation of Shakespeare's A Midsummer Night's Dream to Sanskrit Drama”. I would like to express my gratitude to Assistant Professor Tassanee Sinsakun for useful suggestions for this research.

⁵M.A. Student, South Asian Languages Section, Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
e-mail: awutpk@gmail.com

⁶Asst Prof. Dr., South Asian Languages Section, Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
e-mail: chanwit.t@chula.ac.th

บทนำ

วสันตดิศวปะ (Vāsantikasvapna) เป็นบทละครสั้นสกฤตเรื่องแรกที่ดัดแปลงมาจากบทละครสุชนาฏกรรม (comedy) ของอังกฤษ เรื่อง A Midsummer Night's Dream (1595/1596) ของวิลเลียม เชกสเปียร์ (William Shakespeare) (Piech, 2018 : 136 cited in Chaudhuri, 2020) ปรากฏตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสารสหวิทยา (Sahṛdayā) เล่มที่ 8 ในชุดใหม่ หรือเล่มที่ 20 ในชุดเก่า พิมพ์ที่ Sri Vani Vilas Press ใน Srirangam เมื่อปี ค.ศ. 1892 มีจำนวน 94 หน้า ประกอบด้วยคำนำภาษาอังกฤษจำนวน 3 หน้า และตัวบทภาษาสันสกฤตและภาษาปรากฤตมา คีร์ตีเขียนด้วยอักษรเทวนาครี จำนวน 91 หน้า เป็นบทละครที่มี 5 องก์⁸ ชื่อเรื่องประกอบขึ้นจากคำสองคำสมาสกันคือ วสันตดิกะ (vāsantika) กับ สวปะนะ (svapna) วสันตดิกะ หมายถึง เกี่ยวเนื่องด้วยฤดูใบไม้ผลิ และ สวปะนะ หมายถึง การหลับหรือความฝัน วสันตดิศวปะ แปลว่า ความฝันในฤดูใบไม้ผลิ⁹ R. kṛṣṇamācārya ประพันธ์บทละครเรื่องนี้ขึ้น ตามขนบวรรณคดีบทละครสั้นสกฤตซึ่งมีกฎเกณฑ์ที่ยากและเคร่งครัด จึงได้มีการเพิ่มเติม ลดทอน และปรับเปลี่ยนในหลาย แห่ง เช่น การใช้ฉันทลักษณ์สันสกฤต การเปลี่ยนฉากและชื่อตัวละคร การอ้างถึง (allusion) ตำนานการตะโพรณ การ หลากภาษาตามสถานะตัวละครแต่ยังคงรักษาโครงเรื่องหลักของต้นฉบับอังกฤษไว้

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับทฤษฎีการละครสั้นสกฤต ผู้วิจัยพบข้อแตกต่างที่โดดเด่นในตอนต้นเรื่อง นั่นคือ บท นานที ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญตามทฤษฎีการละครสั้นสกฤตที่กวีเพิ่มเติมเข้ามา เพราะนอกจากจะเป็นสิ่งยืนยันถึง เอกลักษณะของบทละครสั้นสกฤตแล้ว ยังเป็นเครื่องสะท้อนความคิดและความสามารถของกวีได้อย่างดีอีกด้วย

นานที เป็นคำนามเพศหญิง (สตรีลิงค์) แปลว่า ความสุข ความพึงพอใจ ความยินดี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบท ละครสั้นสกฤต หมายถึง บทสรรเสริญหรือบทสดุดีเทพเจ้า คำนี้สร้างรูปศัพท์จากธาตุ nand แปลว่า เบิกบาน พึงพอใจ ยินดี (Monier-Williams, 2008 : 535) นาฏยศาสตร์ ของภทรมุณี ซึ่งเป็นตำราทฤษฎีการละครสั้นสกฤตที่เก่าแก่ที่สุดและ สำคัญยิ่งได้อธิบายเรื่องนานทีไว้ในอรรถาธิบายที่ 5 สรุปได้ดังนี้ ชื่อว่า นานที เพราะเป็นบทที่กำหนดว่าจะต้องประกอบด้วย บทอาเศียรวาทสรรเสริญบุคคลทั้งหลายมีเทพเจ้า พรหมณ์ และพระเจ้าแผ่นดิน เป็นต้น⁹ (Unni, 1998 : 118) สูตรธาระ (นายโรง) จะต้องทำพิธีปฐพีร้งคะซึ่งเป็นพิธีก่อนการเริ่มการแสดง

⁸ เท่ากับจำนวนองก์ของวรรณคดีต้นฉบับอังกฤษแต่การแบ่งฉากแตกต่างกัน

⁹ ชื่อเรื่องภาษาสันสกฤตไม่ตรงตามต้นฉบับอังกฤษคือ A Midsummer Night's Dream (ฝัน ณ คึ่งกลางฤดูร้อน) ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ผู้ประพันธ์ได้ ดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมอินเดียดังที่ปรากฏในวรรณคดีอินเดียโบราณหลาย ๆ เรื่อง มีเรื่องฤตสังหาร (Rtusamhāra) ของกาลิทาส (Kālidāsa) เป็นต้น ได้พรรณนาถึงฤดูใบไม้ผลิว่าเป็นฤดูแห่งความรัก ความสุข ความชื่นมื่นเบิกบาน ซึ่งเหมาะแก่การจัดกิจกรรมสนุกสนานรื่นเริง ความรัก ของหนุ่มสาวก็ผลิบานดังชื่อฤดู เพราะสภาพแวดล้อมที่สวยงามน่ารื่นรมย์ สภาพอากาศและบรรยากาศดี ใบไม้ผลิยอดใหม่ มวลดอกไม้แบ่งบาน สรรพสัตว์ต่างก็จับคู่กัน ตรงข้ามกับฤดูร้อนสำหรับคนอินเดียเป็นฤดูแห่งความทุกข์ทรมานจากความร้อนและแสงอาทิตย์ ทั้งมนุษย์และสัตว์ต่างก็สิ้น ไร้แรงไร้พลังกำลังที่จะสำราญสำราญกับชีวิต และการหลับพักผ่อนในยามค่ำคืนก็เป็นสิ่งที่ไม่รื่นรมย์

⁹ อรรถาธิบายที่ 5 บาทสุดท้ายของบทที่ 24 และบทแรกของบทที่ 25

ในตอนท้ายของพิธีนี้สูตรธาระจะสวดบทนาถที่มี 8 หรือ 12 บท¹⁰ ด้วยระดับเสียงกลาง ๆ คือไม่ดังกินไปและไม่ค่อยเกินไป¹¹ (Unni, 1998 : 132) เนื้อหาในบทนาถที่จะต้องเป็นข้อความสรรเสริญทวยเทพทั้งปวงและขอให้พรพราหมณ์เจริญรุ่งเรือง ขอโสมราชา¹² มีชัยชนะ ขอความสุขสวายนจะมีแด่โคและพรพราหมณ์¹³ ขอหัวหน้าพรพราหมณ์จงเจริญรุ่งเรือง ขอศัตรูของพรพราหมณ์จงพินาศ ขอมหาราชจงปกครองโลกที่ล้อมรอบด้วยมหาสมุทร ขออาณาจักรเจริญรุ่งเรือง¹⁴ ขอให้ความปรารถนาของเวทีละครจงประสบความสำเร็จอย่างดี ขอผู้ชมละครจงเป็นผู้เลื่อมใสในศาสนาและเป็นคนที่ดีมาก¹⁵ ขอทีวีจึงได้รับเกียรติยศชื่อเสียงและขอให้ผลงานดีขึ้นเรื่อย ๆ ขอให้ทวยเทพโปรดชื่นชมยินดีกับพิธีบวงสรวงนี้ตลอดไป¹⁶ (Unni, 1998 : 132) นอกจากนี้ยังได้ระบุถึงผลของการประกอบพิธีนี้ไว้ว่า ผู้ที่ประกอบพิธีอย่างถูกต้องตามพิธีกรรมย่อมไม่ได้รับความอัปมงคล และย่อมไปสู่โลกสวรรค์¹⁷ ส่วนผู้ที่ละเลยพิธีกรรมนี้และประกอบพิธีกรรมตามความพอใจของตนพึงได้รับความตกต่ำและย่อมไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานที่น่าสะพรึงกลัว¹⁸ แต่ผู้ที่ไม่ประกอบพิธีกรรมอย่างถูกต้องจะถูกแผดเผาด้วยไฟที่ลุกลามไปเพื่อการทำลายล้างในทันทีทันใด¹⁹ (Unni, 1998 : 132)

ในหนังสือ The Laws and Practice of Sanskrit Drama ของ Surendra Nath Shastri (1961 : 31) ได้อธิบายไว้ว่านาถที่เป็นหนึ่งใน 19 พิธีปุรวรรังคะ (pūravarāṅga) หรือพิธีโหมโรงก่อนการแสดงละคร Anarṅga Rāghava of Mūrāri จัดนาถที่เป็น 4 ประเภท ดังนี้

namaskṛtir māṅgalikī, āśīḥ patrāvalī tathā/
nāndī caturdhā nirdiṣṭā nāṭakādiṣu dhīmatā//

คำแปล : ผู้รู้ระบุว่าบทนาถที่ในละครทั้งหลายมีนาฏกะเป็นต้น มี 4 ประเภท ดังนี้

- 1) namaskṛti การเคารพบูชาพระเจ้า
- 2) māṅgalikī คำมงคล
- 3) āśīḥ การสวดอ้อนวอนพร
- 4) patrāvalī ตามรูปศัพท์หมายถึงแถวของใบไม้ ในที่นี้หมายถึง บทนาถที่มีความหมายแฝงบอกเนื้อเรื่องหรือโครงเรื่อง²⁰

¹⁰บท ในที่นี้หมายถึง หน่วยของนาถ โดยการนับจากคำที่แสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์ ประกอบรูปโดยวิภक्तिนามหรือวิภक्तिกริยา

¹¹อรรถาธิบายที่ 5 บทที่ 106

¹²โสม หมายถึง พระจันทร์ เป็นเทพองค์หนึ่งในบรรดาเทพสุและเทพโลกบาล

¹³อรรถาธิบายที่ 5 บทที่ 107

¹⁴อรรถาธิบายที่ 5 บทที่ 108

¹⁵อรรถาธิบายที่ 5 บทที่ 109

¹⁶อรรถาธิบายที่ 5 บทที่ 110

¹⁷อรรถาธิบายที่ 5 บทที่ 178

¹⁸อรรถาธิบายที่ 5 บทที่ 179

¹⁹อรรถาธิบายที่ 5 บทที่ 180

²⁰Rasyām bijasya vinyāso, hyabhidheyasya vastunah/ śleṣeṇa vā samāsoktyā nāndī patrāvalī tu sā// (Shastri, 1961 : 33)

ส่วน Surenthra Nath Shastri ได้เสนอการแบ่งและจัดกลุ่มประเภทของนานที่ใหม่ สรุปได้ดังนี้

1) ศุทธา (śuddhā) คือ นานที่ที่ไม่มีนัยอื่นใดเคลือบแฝง จำแนกได้ 3 ชนิด ดังนี้

- 1.1) namaskṛti คำนมัสการ
- 1.2) mālāṅgalikā คำอำนวยพร
- 1.3) āśīś คำที่เป็นมงคล

2) ปัตราวาลี (patrāvalī) คือ นานที่มีคำบอกความหมายแฝงเป็นนัยเค้ามูลเรื่อง หรือเหตุการณ์สำคัญเนื่องด้วยโครงเรื่อง นานที่ชนิดนี้มักจะใช้อยู่ในละครต่าง ๆ ความกลมกลืนระหว่างบทนานที่กับบทละครนั้นเป็นสิ่งที่ทฤษฎีกำหนดไว้ และถือปฏิบัติตามเป็นส่วนมาก บ้างก็มีการอ้างอิงชื่อตัวละครสำคัญของเรื่องด้วย (Keith, 1924 : 344 cited in Nagaswasdi, 1979 : 24)

3) นิลี (nīlī)²¹ คือ นานที่ระบุถึงพระจันทร์และพระอาทิตย์ด้วยการใช้คำศัพท์เฉพาะ เช่น candra, sūrya หรือการใช้คำสมาสระบุถึงคุณลักษณะ เช่น śītāṅṣu, amśumālīn (Shastri, 1961 : 34)

ตำราทฤษฎีการละครสันสกฤตสมัยหลังได้ให้ความสำคัญกับเรื่องอักษรและคณะฉันท Nagaswasdi (1979) อธิบายว่านานที่เป็นบทสรรเสริญ เป็นคำร่ายกรองที่ไพเราะ จึงไม่ควรมีข้อตำหนิต่างด้านฉันทลักษณ์หรือเนื้อความ มีความเชื่อว่าเทพเจ้าจะประจำอยู่ในแต่ละตัวอักษรและคณะฉันท ซึ่งอาจจะส่งผลทั้งที่เป็นมงคลและอัปมงคล ความเชื่อนี้ได้กลายเป็นประเพณีนิยมในการแต่งบทนานที่เรื่อยมา “ถ้าอักษรต้นบทประพันธ์แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ และการเลือกใช้พยางค์หนักเบาเหมาะสมแล้ว ย่อมจะเกิดความเจริญแก่ตัวเอกในละครเรื่องนั้น” (Shastri, 1961 : 35 cited in Nagaswasdi, 1979 : 26 – 27)

• อักษร²²

อักษรมงคล คือ ตัวอักษรที่มีความหมายดี ได้แก่

ka kha ga gha ya โชคลาภ	ṅa เกียรติยศ	ca ta pa ความสุข
cha na ความปิติ	ja ได้มิตร	ḍa ความงดงาม
dha ความรุ่งเรือง	da dha ความเบิกบานสำราญใจ	
kṣa ความสำเร็จ	śa śa ความสุขสบาย	

อักษรอัปมงคล คือ ตัวอักษรที่มีความหมายไม่ดี ได้แก่

jha ṅa pha ba ḷa ภัยอันตราย/ความตาย	ṭa ṭha bha ma sa ha ความเศร้า/ทุกข์ยาก
ṇa la va ความวุ่นวาย	tha การต่อสู้
	ra ทำให้ไฟไหม้

²¹กวีผู้แต่งกาวยนทูปราการะ (kāvyenduprakāśa) จำแนกเพิ่มอีก 1 ประเภท (Shastri, 1961 : 35 cited in Nagaswasdi, 1979 : 24)

²²หมายเหตุ ตัวอักษรต่อไปนี้ śa śa sa ha ไม่ปรากฏในข้อความสันสกฤต แต่มีในข้อความภาษาอังกฤษที่แปลมาเท่านั้น (Shastri, 1961: 35 cited in Nagaswasdi, 1979: 25)

- คณะฉันท

คณะฉันทมงคล คือ คณะฉันทที่มีความหมายดี ได้แก่

Ma-gaṇa (- - -) ให้ชีวิตรุ่งเรือง

Na-gaṇa (U U U) ให้ชีวิต

Ya-gaṇa (U - -) ให้อาหาร

Bha-gaṇa (- U U) ให้ยศ

คณะฉันทอัปมงคล คือ คณะฉันทที่มีความหมายไม่ดี ได้แก่

Ra-gaṇa (- U -) นำไปสู่ความวินาศ

Sa-gaṇa (U U -) ทำให้เกิดการพลัดถิ่นที่อยู่

Ja-gaṇa (U - U) ก่อให้เกิดความเจ็บไข้

Ta-gaṇa (- - U) ทำให้เกิดความสูญเสีย

ผู้วิจัยต้องการนำเสนอลักษณะของบทนาฏที่ปรากฏในฐานะวรรณคดีบทละครดัดแปลงจากวรรณคดีของเจ้าอาณานิคมโดยอาศัยทฤษฎีการละครสันสกฤต ซึ่งเป็นมาตรฐานที่ยอมรับตั้งแต่สมัยโบราณและสมัยหลังก็ยังคงนิยมใช้อ้างอิงกันอยู่ในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทนาฏที่ในบทละครเรื่องวาสนาดิกสวัปะนะ ของ R. kṛṣṇamācārya ตามตำราทฤษฎีการละครสันสกฤต

สมมติฐาน

บทนาฏที่ในเรื่องวาสนาดิกสวัปะนะคงลักษณะของบทนาฏที่ตามทฤษฎีการละครสันสกฤต แต่มีลักษณะพิเศษ โดยเฉพาะด้านเนื้อหา เนื่องจากเป็นบทละครที่ดัดแปลงมาจากวรรณคดีบทละครของเชกสเปียร์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ค้นคว้าบทนาฏที่ปรากฏในตำราการละครสันสกฤตและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1.1 นาฏยศาสตร์ของภรตมุณี สันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นเมื่อ 100 B.C. - 4 A.D.

ในบทความนี้ผู้วิจัยใช้ Natyasastra / text with introduction, English translation and indices, vol. 2 เขียนโดย Dr. N.P. Unni ค.ศ. 1998

1.2 The Laws and Practice of Sanskrit Drama ของ Surendra Nath Shastri ค.ศ. 1961 ซึ่งเป็นตำราที่รวบรวมความคิดเห็นของหลากหลาย

นักทฤษฎีการละครสันสกฤต

1.3 วิทยานิพนธ์เรื่อง “นาฏที่” ในบทละครสันสกฤตของ อนงค์ นาคสวัสดิ์ ค.ศ.197

1.4 บทความเรื่อง Who Is the Indian Shakespeare? Appropriation of Authority in a Sanskrit "Midsummer Night's Dream" ของ David V. Mason ในวารสาร New Literary History, Vol. 34, No. 4, Multicultural Essays (Autumn, 2003), 639-658

1.5 บทความเรื่อง Translation as a ‘Translingual Act of Transcoding Cultural Material’. Two Plays by Shakespeare in Indian Languages in the Colonial Context ของ Magdalena Piech ในวารสาร Zeitschrift für Indologie und Südasiastudien, Vol. 36, 2018, 133-168

2. ประวัติการถอดอักษรเทวนาครีเป็นอักษรโรมัน (Romanization) พร้อมแปลความหมาย

3. วิเคราะห์และเปรียบเทียบบทกวีในบทละครเรื่องนี้กับตำราทฤษฎีการละครสันสกฤต ได้แก่ นาฏยศาสตร์ของภครตมุนี, The Laws and Practice of Sanskrit Drama ของ Surendra Nath Shastri และวิทยานิพนธ์เรื่อง “นันทิ” ในบทละครสันสกฤตของ อนงค์ นาควาสดี

4. วิเคราะห์ลักษณะพิเศษและนัยยะทางการเมืองของบทกวีในเรื่อง วาสนาดิถี

5. สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

1. รูปแบบและองค์ประกอบบทกวีเรื่อง วาสนาดิถี

1.1 ตัวบทและคำแปล ตัวบทเป็นภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครี ผู้วิจัยปริวรรตเป็นอักษรโรมันและถ่ายทอดเป็นภาษาไทย ดังนี้

śrībrahmācyutaśaṅkarāditanubhṛttaigunyamāśrittya yad
yadvedaiḥ parimrgyamāṇamapi sattattvena no budhyate/
yasyecchāpariśṛtamatadakhilam brahmāṇḍamadvaitinām
svapne dr̥ṣṭamivābhabhāti tadidaṁ dhyānaikavedyam numah//

คำแปล : เมื่อยึดสิ่งที่ประกอบด้วยคุณ 3 ประการ²³ อันทรงไว้ในร่างของเทวทั้งหลาย มีพระพรหมพระวิษณุ พระศิวะ ผู้มีศิริ เป็นต้น เป็นที่พึ่ง และแม้มนุษย์แสวงหาอยู่ ซึ่งสิ่งใดในพระเวททั้งหลาย แต่ไม่เคยล่วงรู้ถึงสิ่งนั้นคือสัจจะ อย่างแท้จริง จักรวาลนี้ทั้งปวงสำหรับพวกอไวทิน²⁴ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยความปรารถนาสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมปรากฏ เหมือนสิ่งที่เห็นในความฝัน เราขอสรรเสริญสิ่งนั้นอันเป็นสิ่งพึงล่วงรู้ได้ด้วยการบำเพ็ญสมาธิเพียงอย่างเดียว

²³ไตรคุณยัม (traigunyam) หรือ คุณ 3 ประการ หมายถึง คุณสมบัติทั้ง 3 ในปรัชญาสาขายะ ให้ความหมายของ คุณะ (guṇa) ว่าเป็นองค์ประกอบของธรรมชาติ เป็นคุณลักษณะสำคัญของสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ได้แก่ 1) ราส (rajas) ความมีอารมณ์รุนแรง 2) สัตตวะ (sattva) ความดี 3) ตมัส (tamas) ความมืดหรือความโง่ เป็นสัญลักษณ์แทนพระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ ตามลำดับ

²⁴พวกอไวทิน (advaitin) เป็นชื่อสำนักหนึ่งในสำนักปรัชญาของคังกรจารย์ผู้เป็นอรธกถาจารย์ผู้มีอิทธิพลหรือปรัชญาอไวทนะตานันท์เชื่อว่า 1) สิ่งแท้จริงสูงสุด (ultimate reality) มีเพียงสิ่งเดียวคือ พรหมัน 2) ในแง่ของความจริงแท้สูงสุด โลกไม่ใช่สิ่งที่จริงแท้แต่เป็นเพียงปรากฏการณ์ของพรหมัน ด้วยอำนาจของมายา (ภาพลวงตา) ซึ่งเป็นสิ่งที่อนันต์อยู่ในพรหมัน 3) ชีวิตมันยึดด้วยความหลงผิดเพราะอำนาจของอวิทยา (ความไม่รู้) ว่าตนเองแตกต่างจากพรหมัน และเข้าใจผิดว่าพรหมันเป็นโลกแห่งความหลากหลาย 4) อวิทยา (ความไม่รู้) ย่อมปลาสนาการไปเมื่ออวิทยา (ความรู้) เกิดขึ้น see more in Na-rangsi (2002: 287 – 344)

1.2 รูปแบบฉันทลักษณ์ อักษรและคณะฉันท

ผู้วิจัยวิเคราะห์บทกวีที่นำมาใช้นี้โดยจำแนกตามหัวข้อของทฤษฎีการละครสันสกฤต ดังนี้

1.2.1 รูปแบบฉันทลักษณ์

บทกวีในบทละครเรื่องนี้ใช้ฉันทลักษณ์ที่ชื่อว่าสารทูลวิกิริทิตะ (sārdūlavikīṭita) จำนวน 1 บทในการประพันธ์ ฉันทลักษณ์ที่จัดเป็นฉันทวรรณพฤติ มี 19 พยางค์ โดยหนึ่งบทประกอบด้วย 4 บาท บาทละ 19 พยางค์ จังหวะของพยางค์หรือที่เรียกว่าคณะของสารทูลวิกิริทิตฉันท มีดังนี้

Ma | Sa | Ja | Sa | Ta | Ta | Ga
- - - | U U - | U - U | U U - | - - U | - - U | -

ในการอ่านจะเว้นวรรคพยางค์ที่ 7 และ 12 หมายถึงในหนึ่งบาทนั้นจะอ่านแยกเป็นสองวรรค Kṣemendra กวีในคริสต์ศตวรรษที่ 11 กล่าวว่า สารทูลวิกิริทิตฉันทกำหนดใช้ในการพรรณนาสดุดีเทพเจ้าและความกล้าหาญของพระเจ้าแผ่นดิน เป็นต้น (vinyāsa III.22)²⁵

1.2.2 อักษรและคณะฉันท

เมื่อพิจารณาบทกวีในบทละครเรื่องนี้พบว่าขึ้นต้นด้วยตัวอักษร Ś ตาม Surentha Nath Shastri ระบุว่าใช้อักษรมงคล หมายถึง ความสุขสบาย และ Kṣemendra ระบุว่าพยางค์ต้นของฉันทชนิดนี้ควรเป็นสระเสียงยาว เพราะหมายถึงพลังอำนาจ ซึ่งในที่นี้เป็นสระ ī หากพิจารณาฉันทลักษณ์ที่กวีเลือกใช้พบว่า ฉันทนี้เริ่มด้วย Ma-gaṇa (- - -) หมายถึง ให้ความเจริญรุ่งเรือง

1.3 อลังการ

บทกวีที่ส่วนมากเป็นคำประพันธ์ร้อยกรอง ซึ่งสูตรธาระ (นายโรง) ต้องใช้ขับร้อง เพราะฉะนั้นบทกวีที่จะต้องมีความงามกับพลังเป็นคุณสมบัติในด้านของความงาม คำและความหมายจะต้องมีการประดับประดาให้ไพเราะงดงาม และมีความหมายลึกซึ้งกินใจซึ่งเรียกว่าอลังการ อลังการ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ศัพทาลังการ อลังการด้านเสียงหรือคำ และอรรถาลังการ อลังการด้านความหมาย

1.3.1 ศัพทาลังการ

ศัพทาลังการ คือ การซ้ำคำหรือซ้ำเสียงพยัญชนะในตำแหน่งต่าง ๆ ของบทประพันธ์ในวรรคเดียวกันหรือในบทเดียวกัน ศัพทาลังการที่สำคัญมีอยู่ 2 ชนิด คือ 1) อนุปราสะ การซ้ำเสียงพยัญชนะ อาจจะเป็นพยัญชนะเดียวหรือพยัญชนะซ้อนก็ได้ในวรรคเดียวกันของบทประพันธ์ 2) ยมก การซ้ำเสียงพยางค์เป็นคู่ ๆ พยางค์ที่มีเสียงซ้ำกันนี้จะมีความหมายต่างกัน ศัพทาลังการที่พบในบทกวีเรื่องนี้มีเพียงอนุปราสะชนิดเดียว ได้แก่ การซ้ำเสียงพยัญชนะตัวเดียว เช่น y 10 ครั้ง m 8 ครั้ง เสียง t ซ้ำ 6 ครั้ง เสียง n ซ้ำ 5 ครั้ง เป็นต้น และการซ้ำเสียงพยัญชนะซ้อน เช่น śr ṣṭ อย่างละ 2 ครั้ง เป็นต้น

²⁵See more in Kṣemendra. (1886). *svṛttatilaka* ed. By Pandita Durgaprasāda and Kāśhīnātha Pāṇduranga Parab. Bombay : The "Nirnaya Sāgara Press. KAVYAMALA, Part II.

1.3.2 อรรถาธิบาย

อรรถาธิบาย คือการใช้สำนวนเปรียบเทียบหรือสำนวนซ่อนเร้นความหมาย เพื่อให้ผู้อ่านตีความได้ลึกซึ้งต่าง ๆ กันไป อรรถาธิบายในบทกวีที่เรื่องนี้เป็นอรรถาธิบายชนิด อุปมา อยู่หนึ่งแห่งคือ กวีเปรียบเทียบจักรวาลสำหรับพวกอโศกซึ่งถูกสร้างขึ้นนั้นว่าเหมือนกับภาพในความฝัน

1.2 ประเภทของบทกวีที่เรื่อง วาสันติกสวप्นะ

จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัยเห็นว่าตำราทฤษฎีการละครของกรตมุนีไม่ได้จำแนกประเภทของงานที่ไว้อย่างชัดเจน แต่สามารถจัดประเภทตามความมุ่งหมายในการประกอบพิธีได้ว่ามีงานที่อยู่ที่ 2 ประเภท คือ 1) คำสรรเสริญ และ 2) คำอำนวยการ ส่วนในตำราทฤษฎีการละครสันสกฤตของ Surendra Nath Shastri เรื่อง The Laws and Practice of Sanskrit Drama ซึ่งเป็นการศึกษาและรวบรวมจากตำราทฤษฎีการละครสันสกฤตหลายเล่มหลากหลายสมัยแสดงให้เห็นพัฒนาการสร้างสรรค์บทกวีที่พร้อมทั้งความคิดความเชื่อต่าง ๆ ที่เพิ่มมากขึ้น จนสามารถสรุปให้เข้าใจง่ายและเป็นระบบยิ่งกว่า ผู้วิจัยจึงอิงเกณฑ์การจัดประเภทของงานที่จากหนังสือเล่มนี้

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าบทกวีที่เรื่องนี้เป็นประเภทปตฺราลี (patrāvalī) ด้วยเหตุผลที่กวีเลือกใช้คำว่า svapne หมายถึง ในการหลับ หรือ ในความฝัน ซึ่งเป็นถ้อยคำที่แฝงนัย อีกทั้ง ยังสอดคล้องกับเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง รวมถึงโครงเรื่องหลักและโครงเรื่องรองซึ่งนำตัวละครเผชิญกับโชคชะตาที่สับสนวุ่นวายในเวลาต่อมา คำนี้ในภาษาสันสกฤตสร้างรูปศัพท์จากธาตุ swap สามารถแปลความหมายได้ว่า หลับ (sleep) และ ฝัน (dream) ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์เป็น 2 กรณี ดังนี้

กรณีแรก ในความหมายว่าหลับนั้น พบว่า การหลับเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในป่า นั่นคือการตกอยู่ในอำนาจของมนตร์มายาจากน้ำดอกไม้วิเศษที่ส่งผลให้เกิดการผิดฝาผิดตัวและเรื่องประหลาดขึ้น ไม่ว่าจะเกิดจากความงมงายลึกลับหรือเกิดจากความผิดพลาดจนก่อเรื่องวุ่นวายตามมามากมาย ดังนั้น การหลับจึงเป็นแก่นเรื่องหนึ่งที่สำคัญของความขัดแย้ง (conflict) ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ

กรณีที่สอง ในความหมายว่าฝันนั้น พบว่า ความฝันกลายเป็นกุญแจไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้ทุกอย่างคลี่คลายลงเมื่อเรื่องราวดำเนินไปจนถึงจุดสิ้นสุด กล่าวคือหลังจากคำค้นอันพิศวงของเวทมนตร์และการประทุษร้ายในป่า คู่รักและตัวละครข้างฝีมือตัวหนึ่งได้เล่าถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับพวกเขาในฐานะของความฝัน อันเป็นการพยายามอธิบายประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการที่พวกเขาไม่สามารถเข้าใจสิ่งแปลกประหลาดและรู้เหตุผลเหล่านั้นได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีข้อยุติความสงสัยทั้งปวงด้วยการสรุปถึงสิ่งที่กล่าวอ้างว่าเป็นเพียงแค่ความฝัน ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นวิธีการบั่นทอนคุณค่าและความสำคัญของเรื่องเล่าและตัวละครผู้เล่าเรื่องเพราะต้องการให้เรื่องทั้งหมดจบลงอย่างง่ายดายและรวดเร็วนั่นเอง

อนึ่ง ความฝัน ยังปรากฏอยู่ในชื่อเรื่องซึ่งกวีแปลให้ตรงกับคำว่า dream ของต้นฉบับอังกฤษ ผู้วิจัยมีความเห็นว่ากวีเจตนาใช้ถ้อยคำแฝงนัยที่สร้างจากรูปศัพท์เดียวกันตั้งแต่แรกซึ่งเป็นแก่นเรื่องและคำสำคัญภายในบทกวีอย่างชาญฉลาด อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถทางวรรณศิลป์และความเป็นปราชญ์ซึ่งก็คือความเป็นกวีไว้อย่างน่าประทับใจ

1.3 ลักษณะพิเศษของบทกวีที่เรื่อง วาสันติกสวप्นะ

วรรณคดีบทละครสันสกฤตเริ่มด้วยบทกวีที่มีเนื้อหาเป็นมงคลและมักเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาตามขนบการประพันธ์ที่ได้รับความนิยมและสืบทอดกันมา ส่วนมากจะสรรเสริญเทพหรือเทวีที่ตนนับถือและขอให้อำนาจพรแก่ตนเอง นักแสดง ผู้ชมละคร ตลอดจนเวทีหรือโรงละคร หรือกล่าวถึงสิ่งมงคล เช่น หอยสังข์ ดอกบัว หรือพระจันทร์ เป็นต้น

โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้การแสดงละครประสบความสำเร็จ จากการวิจัยพบว่านานทีเรื่องนี้แม้จะขึ้นต้นด้วยคำมงคลคือคำว่า *śrī* แต่ก็ยังมีลักษณะที่ไม่ตรงตามขนบดังที่กล่าวมาซึ่งเห็นเด่นชัดอยู่สองประการ ทั้งนี้ยังพบลักษณะพิเศษดังจะอธิบายต่อไป

ประการแรกพบว่ากวีไม่ได้กล่าวถ้อยคำอำนวยพรจากทเวองค์ใด ๆ โดยปกติแล้วจะมีสองลักษณะเหมือนกวีโบราณอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นกล่าวถึงวีรกรรมอันน่ายกย่องต่าง ๆ หรือการกล่าวถึงรูปลักษณ์ภายนอกที่สง่างามน่าชื่นชม แต่บทนานทีนี้กลับปรากฏพระนามของ พระพรหม พระวิฆณุ และพระศิวะ

ประการที่สองพบว่ากวีไม่ได้กล่าวถ้อยคำอำนวยพรจากทเวองค์ใด ๆ โดยปกติแล้วจะมีสองลักษณะคือ กล่าวขอให้เทพหรือเทวองค์นั้น ๆ อำนวยพรหลังจากกล่าวนมัสการหรือสรรเสริญ และการกล่าวขอให้เทพหรือเทวอำนวยพรอย่างตรงไปตรงมาโดยไม่ต้องกล่าวนมัสการหรือสรรเสริญ

แม้นานทีในเรื่องนี้จะไม่ตรงกับขนบที่กล่าวมา แต่ก็ยังคงเนื้อหาเกี่ยวโยงกับความเชื่อทางศาสนาอยู่ ทว่ามีความพิเศษคือมีการกล่าวสรรเสริญความจริงแท้สูงสุด โดยจะต้องอาศัยญาณทัศนะหรือการบำเพ็ญทานเพียงอย่างเดียวตามปรัชญาอไทตะเวทาคะ อันเป็นพัฒนาการทางความคิดที่แตกแขนงมาจากคัมภีร์อุปนิษัท Na-rangsi (2002) อธิบายว่าวิธีนี้เป็นวิธีเดียวที่จะเข้าถึงหรือทราบสภาวะอันแท้จริงของพรหมันหรือจักรวาลได้ เนื่องจากพวกอไทตะนิกมีความเชื่อว่าพรหมันหรือจักรวาลเป็นสิ่งที่มิอยู่ แต่ไม่สามารถอธิบายลักษณะได้ด้วยการเปรียบเทียบหรือเปรียบต่างกับสิ่งใดได้เลย เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในการรับรู้อย่างจำกัด แต่ภาวะของพรหมันเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือขอบเขตการรับรู้ทั้งปวง ดังนั้นการอธิบายด้วยภาษาหรือคำพูดเป็นสิ่งที่อยู่ระดับเดียวกับเหตุผล นอกจากนี้ยังมีการยืนยันถึงการมิอยู่โดยเรียกว่าตัวตนหรืออาตมันเพราะเป็นพื้นฐานแห่งความจริงอื่น ๆ ทั้งหมด อาจสรุปได้ว่า อาตมันคือตัวตนสากลที่เป็นพื้นฐานแห่งตัวตนย่อยทั้งหมด และถือว่าอาตมันเป็นสิ่งเดียวกับพรหมัน สาเหตุของผู้ที่ยังไม่พบความจริงแท่นั้นเพราะมีสิ่งที่ปิดบังซ่อนเร้นอยู่ ตามปรัชญานี้เรียกว่า “มายา” ดังกรจารย์ได้แสดงความเห็นว่ามายากับอภิปรมามีความหมายอย่างเดียวกันสามารถจำแนกหน้าที่เป็นสองอย่างคือ อวระณะ หมายถึงหน้าที่ของมายาหรืออภิปรมในการปกปิดหรือซ่อนสิ่งจริงแท้ไว้ ทำให้มองไม่เห็นพรหมันตามความเป็นจริง ส่วนอีกอย่างคือ วิกเซปะ หมายถึงหน้าที่ในการฉายภาพของพรหมันออกมาให้ปรากฏเป็นโลกแห่งวิจิตรภาพ (สภาวะต่าง ๆ) ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความไม่รู้และทำให้เกิดความรู้ผิดได้อีกด้วย

จากเนื้อหาในบทนานทีสามารถวิเคราะห์ได้ว่า สัจจะไม่สามารถจะค้นพบได้ในคัมภีร์พระเวททั้งหลายและในการการยึดทวยเทพทั้งหลายเป็นที่พึ่งเพราะมายาคือความลวง ความไม่เป็นจริงปิดบังซ่อนเร้นและหลอกกว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เราเคารพบูชาจะนำพาไปสู่ความจริงแท้ได้ กวีใช้คำว่า *svapne* ในความหมายว่า “ในความฝัน” อย่างมีนัยสำคัญซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ากวีเล่นกับลักษณะและความหมายระหว่าง “มายา” กับ “ความฝัน” ได้ดีด้วยความเป็นปราชญ์ภาษาและเป็นผู้แตกฉานในเรื่องปรัชญาศาสนาอินเดียอย่างมาก บทนานทีนี้จึงมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากบทนานทีในบทละครสันสกฤตเรื่องอื่นที่เคยมีมา

1.4 นัยยะทางการเมืองของบทนานทีเรื่อง *วาลันติกสวัปะนะ*

การศึกษาบริบทของวรรณคดีบทละครสันสกฤตเรื่องนี้เป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญเนื่องด้วยกวีได้กล่าวไว้ในคำนำตอนหนึ่งว่าต้องการแนะนำบทละครของเชกสเปียร์ซึ่งเป็นวรรณคดีจากโลกตะวันตกให้กับบัณฑิตของอินเดียได้รับรู้ด้วยการทำให้เป็นละครสันสกฤต ทั้งนี้ได้มีนักวิชาการให้ความสนใจโดยศึกษาผ่านมุมมองทฤษฎีวรรณคดีหลัง

อาณานิคม เช่น Mason (2003) กล่าวว่าบทละครเรื่องนี้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการตอบโต้เจ้าอาณานิคมที่ชัดเจน หรือ Piech (2018) กล่าวว่าบทละครเรื่องนี้กลายเป็นเครื่องมือสำหรับการต่อต้านวัฒนธรรม เมื่อศึกษาด้านโครงสร้างทางภาษาพร้อมกับองค์ประกอบทางวัฒนธรรม เป็นต้น ผู้วิจัยก็เห็นด้วยกับข้อสรุปดังกล่าว

ความรู้เรื่องวรรณคดีบทละครสันสกฤตโบราณและความคิดสร้างสรรค์ในบทกวีที่กวีสะท้อนไว้นั้นได้ตอบโต้วาทกรรมว่าด้วย “ความรู้และความเจริญ” ที่เจ้าอาณานิคมใช้เป็นเหตุผลหนึ่งในการยึดครองอย่างเห็นได้ชัด เพราะสิ่งที่ปรากฏในบทกวีที่อุปสรรคขึ้นด้วยความคิดอันประณีต คือการวิพากษ์องค์ประกอบของบทละครสันสกฤตโบราณและวรรณศิลป์ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางปัญญาของอินเดียและการแสดงออกถึงความเป็นอารยะ คือ ปรัชญาอโฆตเวทนานตะที่มีมานานนับพันปี ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงความเจริญทางสติปัญญาและตระหนักรู้คุณค่าด้านจิตวิญญาณ กล่าวคือ กวีได้แสดงทัศนะในประเด็นเรื่อง “ความฝัน” (dream) ที่ต่างไปจากบทละครของเจ้าอาณานิคม จริงอยู่ที่การนิยามความฝันจะตรงกัน นั่นคือความฝันหมายถึงการนึกเห็นสิ่งที่ไปไม่ได้ในความเป็นจริง หรือเป็นภาพลวงตา ดังในบทละครต้นฉบับอังกฤษที่ธีซียุส (Theseus) กล่าวโดยสรุปได้ว่า “เรื่องที่คุกรักกราบหลอนนั้นเป็นเรื่องมหัศจรรย์มากกว่าจะเป็นเรื่องจริง ผู้ที่จะคิดได้แบบนี้เห็นจะมีแต่ผู้ที่ติดอยู่ในห้วงเสน่ห์หา คนบ้า และนักประพันธ์” อีกทั้งยังยุติความสงสัยทั้งหลายโดยบทตอนสาระของเรื่องเล่านั้นเป็นเพียงความฝัน และในตอนที่พัก (Puck) กล่าวส่งท้ายเรื่อง โดยสรุปว่า “เรื่องราวทั้งหมดที่แสดงนี้ หากเห็นเป็นเรื่องที่โง่ก็เพราะเป็นเพียงภาพในความฝันเท่านั้น โปรดอย่าได้ตำหนิ” (Holland, 2008) ผู้วิจัยเห็นว่ากวีไม่ได้เพิกเฉยต่อประเด็น “ความฝัน” อย่างที่ต้นฉบับอังกฤษใช้เป็นทางออกเดียวของปัญหาทั้งหมด แต่กวีกลับยกภูมิปัญญาอันเป็นมรดกสำคัญหนึ่งของอินเดียขึ้นมาแสดงแนวทางแก้ไขคือ การปฏิบัติตามปรัชญาอโฆตเวทนานตะเพื่อนำไปสู่ความจริงแท้

จากประเด็นนี้จะเห็นได้ว่า มุมมองความฝันของต้นฉบับอังกฤษเป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งที่หาสาระไม่ได้ และมีค่าแค่เพียงเป็นเรื่องสนุกสนานเท่านั้น แต่ในทางกลับกันความฝันถูกเน้นด้วยกลวิธีการประพันธ์อันนำไปสู่ความคิดทางปรัชญาและยกระดับจิตใจผู้รับสารให้สูงขึ้นด้วยการเข้าถึงความจริงแท้

ถึงแม้ประเด็นดังกล่าวจะมีนัยสำคัญของการเสียดสีและตอบโต้ด้วยกลวิธี รูปแบบ และความคิดต่อเจ้าอาณานิคมจริง เมื่อพิจารณาตามทฤษฎีอาณานิคมซึ่งวรรณคดีแนวนั้นโดยมากเกิดขึ้นช่วงมีการเรียกร้องเอกราชหรือหลังจากการได้รับเอกราชเรียบร้อยแล้ว แต่ในบริบทนี้อยู่ในช่วงทศวรรษที่ 3 หลังจากการประกาศปกครองอินเดียแบบเบ็ดเสร็จ อีกทั้งเนื้อหาในคำนำก็ชวนให้คิดว่า กวีต้องการจะส่งสารนี้ให้กับคนอินเดียด้วยกันเองหรือไม่ เพราะผู้ที่จะเสพงานประพันธ์ชิ้นนี้ได้ง่ายและดีที่สุดก็คือกลุ่มบัณฑิตผู้เป็นปัญญาชนของชาติ ผู้ได้รับการศึกษาภาษาสันสกฤตอย่างดีและผู้เข้าใจขนบวรรณคดีบทละครสันสกฤต กวีอาจต้องการกระตุ้นเตือน ปลุกจิตสำนึก หรือชี้แนะแนวทางในการต่อต้านเจ้าอาณานิคมโดยใช้ปัญญาที่จะนำไปสู่ความจริงแท้ การบำเพ็ญมานที่วามานอาจหมายถึงทำให้มีสติและสมาธิหรือการกระทำภารกิจต่าง ๆ ด้วยสติและสมาธิเพื่อให้สำเร็จก็เป็นได้

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

บทนันทน์ในบทละครสันสกฤตเรื่องวาสันตดิศวปนะคงลักษณะการประพันธ์ตามทฤษฎีการละครสันสกฤต คือ การประพันธ์เป็นบทร้อยกรองด้วยศรทูลวิริจิตฉันท์ จำนวน 1 บท ใช้อักษรและคณะฉันท์ที่ให้ความหมายมงคล และมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ด้วยอลังการ บทนันทน์นี้เป็นประเภทปตราวลี (patrāvalī) เพราะคำว่า svapne หมายถึง ในการหลับ หรือ ในความฝัน ซึ่งเป็นถ้อยคำที่แฝงนัย อีกทั้งยังสอดคล้องกับเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง รวมถึงโครงเรื่องหลักและโครงเรื่องรองได้นำตัวละครเผชิญกับโชคชะตาสืบสวนวุ่นวายในเวลาต่อมาและปรากฏในชื่อเรื่องอีกด้วย นอกจากนี้ยังพบลักษณะพิเศษคือ กวีไม่ได้กล่าวถ้อยคำนัยสการ คำสรรเสริญและคำอำนวยพรต่อพระผู้เป็นเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง แต่กลับสรรเสริญความจริงแท้ตามปรัชญาอไทวตะเวทนานตะ ซึ่งเป็นลักษณะที่ไม่เคยปรากฏในวรรณคดีบทละครสันสกฤตเรื่องอื่น ๆ

เมื่อวิเคราะห์ตามมุมมองทฤษฎีหลังอาณานิคมพร้อมกับบริบทของวรรณคดีบทละครเรื่องนี้พบว่าบทนันทน์นี้สามารถใช้ได้กับเจ้าอาณานิคมด้วยกลวิธี รูปแบบ และภูมิปัญญาอันลึกซึ้งและแยบคายของกวีได้นอกจากเป็นหลักฐานสำคัญหนึ่งที่เติมเต็มร่องรอยประวัติศาสตร์ของการขยายอิทธิพลจากเจ้าอาณานิคมสู่สังคมและวัฒนธรรมอินเดีย

ผลของการศึกษาทั้งหมดชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของบทนันทน์ในบทละครสันสกฤตเรื่องวาสันตดิศวปนะ ในฐานะวรรณคดีบทละครสันสกฤตเรื่องแรกที่ดัดแปลงวรรณคดีบทละครสุนทรภู่ของเชกสเปียร์ พร้อมทั้งยังทำให้เห็นถึงความตระหนักและตื่นตัวของชาวอินเดียในฐานะผู้ได้ปกครองต่อจักรวรรดิอังกฤษในสมัยนั้นและความสนใจของนักวิชาการชั้นหลังอีกด้วย

รายการเอกสารอ้างอิง

- Charoenphong, S., Wongsurawat, W., Yangcharoen, P., & Boontham, D. (2015). *Eastern civilization*. (4th). Faculty of Arts, Chulalongkorn University. (In Thai)
- Chaudhuri, S. Shakespeare in India (4). *Internet Shakespeare Editions*. University of Victoria, NaN. Retrieved 15 February 2020, from <https://internetshakespeare.uvic.ca/Library/Criticism/shakespearein/india4/index.html>
- Keith, A. B., & DCL, D. I. (1924). *Sanskrit Drama in Its Origins, Development, Theory and Practice*. Londres: Oxford University Press.
- Kṣemendra. (1886). *KAVYAMALA, Part II. suvṛttatilaka* ed. By Pandita Durgaprasāda and Kāshīnātha Pāṇduranga Parab. Bomby: The “Nirnaya Sāgara Press.
- Nagasawasdi, A. (1979). *"Nandi" in the Sanskrit Drama*. Master Thesis, Chulalongkorn University, Thailand. (In Thai)
- Na-Rangsi, S. (2002). *Indian philosophy: Background and creed*. Chulalongkorn University Press. (In Thai)

- Piech, M. (2018). "Translation as a 'Translingual Act of Transcoding Cultural Material'. Two Plays by Shakespeare in Indian Languages in the Colonial Context". *Zeitschrift Für Indologie Und Südasiestudien*, 35, 133–168.
- Raksamani, K. (2006). *Analysis of Thai literature according to Sanskrit literary theory*. Bangkok: Department of Oriental Languages, Faculty of Archeology, Silpakorn University. (In Thai)
- Shakespeare, W., & Holland, P. (2008). *A midsummer night's dream (Oxford Shakespeare)*. Oxford: Oxford University Press.
- Shastri, S, (1961). *The Laws and Practice of Sanskrit Drama, Chawkhamba Sanskrit Studies, V.14*. Varanasi: Vidya Vilas Press.
- Sinsakun, T. (1999). "Cāurapañcāsikā: Fitty Stanzas on Secret Love Attributed to Bilhaṇa". *Journal of Arts*. 28 (September): 2-32. (In Thai)
- Mukherjee, S. (2016). *Shakespear and the Colonial Encounter in India in Eighteenth and Ninrteenth Centuries*. Doctoral dissertation, University of Washington, Unites State.
- Monier-Williams, S. M. (2008). *A Sanskrit English Dictionary*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Unni, N. P. (1998). *Natyasastra: text with introduction, English translation and indices in two volumes* (Vol. 2). Nag Publishers.